ZNAKOVI VREMENA • Sarajevo, jesen 2003. Vol. 6 • broj 21

Adib Đozić

UNUTARBOŠNJAČKE SUPROTSTAVLJENOSTI I SUKOBLJENOSTI – ZAPREKA BRŽOJ AFIRMACIJI BOŠNJAČKOG IDENTITETA

Rezime

Vlastitu bošnjačku slabost permanentne, suprotstavljenosti i sukobljenosti na razini kolektivnog aktiviteta više je nedopustivo prešutkivati. Bošnjacima je, pored svestrane i precizne analize i suprotstavljanja spoljnim uzrocima vlastitog stradanja, prije svega, otklanjanja opasnosti od velikodržavnih projekata svojih susjeda, neophodno se suočiti i s unutrašnjim političkim i ideološkim zabludama i sukobima i što hitnije postići konsenzus o ključnim pitanjima nacionalnog razvoja. U ambijentu u kome se nalaze, okruženi, često, nerazumijevanjem i antipatijama, Bošnjaci kao malobrojan narod sebi danas ne mogu dopustiti "luksuz" svakovrsnih podjela, ideoloških i političkih sukoba, nesporazuma i nesloge. Izboreno pravo na nacionalnost i državu koje im je u drugom vremenskom periodu na raznovrsne načine osporavano moglo bi biti dovedeno u pitanje ukoliko se aktivizam Bošnjaka na kolektivnoj razini ne oslobodi prisutnih političkih sukoba, ideoloških

nesloga, socijalne i regionalne rascijepljenosti, dezorijentiranosti, apatičnosti i, povrh svega, amaterizma, da ne kažemo, nepismenosti u ekonomiji i politici. Put za prevladavanje unutarbošnjačkih ideoloških suprotstavljenosti i političkih sukobljenosti, je okupljanje oko duhovno-idejnog jezgra svoje vlastitosti, i ideje Bosne i Hercegovine.

UVOD

Mnogobrojne su političke i idejne zapreke stajale i stoje na putu afirmacije Bošnjaka, ne samo kao nacionalnog identiteta, već kao ukupnog društveno-kulturnog i duhovno-povijesnog sadržaja. Poznati su dugotrajni pokušaji nacionaliziranja Bošnjaka u pravcu srpske, odnosno hrvatske nacionalne orijentacije. O velikodržavnim političkim projektima (srpskom i hrvatskom) kao zaprekama afirmiranju bošnjačkog identiteta dosta je kazivano i napisano. Ove i mnoge druge zapreke kao što su raznovrsne anacionalne ideologije modernizma među kojima je prednjačilo jugoslavenstvo, prisutne su na nivou i individualnog i kolektivnog aktivizma, kako u političkoj praksi i svijesti isto tako i na nivou ukupnosti mišljenja i djelovanja Bošnjaka kao političkog naroda. Protiv ovih idejnih zapreka na nivou kolektivnog bošnjačkog aktivizma izgrađeni su mehanizmi otpora kako politički isto tako i duhovno-kulturni. No, ima jedna unutarbošnjačka slabost koja je tokom povijesnog razvoja samoubilački zaprječavala bržu afirmaciju Bošnjaka, na koju ni do danas nije dat odgovor kako da se prevlada.

Stanje u kome se Bošnjaci nalaze već 200 godina, i koje je iz dana u dan postajalo sve teže i teže da bi danas bilo na krajnjoj granici prostornog, biološkog, demografskog, političkog i duhovno-idejnog opstanka, nisu uzrokovali isključivo i samo vanjski faktori. Za bošnjačko stanje danas, valja uzroke tražiti i u unutarbošnjačkim slabostima, prije svega na nivou kolektivnog aktivizma. Te unutarnje bošnjačke slabosti koje danas ozbiljno zaprečavaju afirmaciju bošnjačkog identiteta zovu se: unutarbošnjačke ideološke i političke suprotstavljenosti i sukobljenosti.

Ovom prilikom nemamo namjeru detaljnije raspravljati o tome

šta uzrokuje unutarbošnjačke ideološke i političke suprotstavljenosti i sukobljenosti, ali želimo aktuelizirati i akcentirati njihov značaj, jer do sada u znastvenoj i političkoj misli o ovom problemu skoro da nije raspravljano. Istovremeno želimo ukazati na važnost znanstvenog sagledavanja ovog pitanja u cilju prevladavanja svih zapreka koje sputavaju bržu afirmaciju Bošnjaka.

I
HISTORIJSKA PARADIGMATIČNOST UNUTARBOŠNJAČKIH SUKOBLJENOSTI

Evidentno je da se, gotovo istovjetno, stradanje i izazovi Bošnjacima "ciklično" ponavljaju u proteklih nekoliko stoljeća. Iste probleme i izazove imali su i tražili rješenja za njih, u personificirajuće-paradigmatičnom smislu, i Husejn-kapetan Gradaščević tridesetih godina XIX stoljeća, i Mehmed Spaho dvadesetih godina XX stoljeća, i Alija Izetbegović na razmeđu XX i XXI stoljeća. Za sve njih i za cijeli bošnjački narod, uvijek iznova, bilo je pitanje: Kako sačuvati bosanskohercegovačku autohtonost i autonomnost i njezinu kvintensenciju Bošnjake? To pitanje ni danas nije izgubilo na svojoj aktuelnosti i važnosti, niti je na njega dat precizan odgovor i rješenje. Uporedo sa snagama i pokretima za očuvanje Bosne i Bošnjaka ciklično se pojavljivala i bošnjačka politička rascijepljenost, a, nerijetko, i međusobno oružano sukobljavanje. Te suprotstavljenosti i sukobljenosti ponekad su bile toliko izražene da su prijetile potpunim porazom bošnjačkih snaga koje se bore za političku afirmaciju Bosne i status Bošnjaka kao političkog naroda u Bosni i Hercegovini.

Kada Husejn-kapetan Gradaščević 1831. god., predvodeći pokret za autonomiju Bosne, postavlja pitanje legitimiteta osmanske vlasti u Bosni i Hercegovini,[1] njemu se suprotstavlja, ne samo politički, već i oružano, drugi dio bošnjačkog plemstva, na čelu s Ali-pašom Rizvanbegovićem, te taj pokret na kraju završava neuspjehom. Sličan politički rascjep, istina bez oružanog sukoba, samo devedeset godina kasnije, desio se između Mehmeda Spahe i Ibrahima Maglajlića 1922. godine, koji je uzrokovan,

[1] Opširnije u: E. Zgodić, *Bošnjačko isukstvo politike,* Euromedija, Sarajevo, 1998; str. 316-367.

prije svega, političkim sukobom, a u suštini se radilo o neslaganju kojim putem ići do autonomnog položaja Bosne i Hercegovine u novoformiranoj državi Kraljevini SHS.[2]

U toku Drugog svjetskog rata bošnjačka politička dezorijentiranost, izgubljenost i rasutost dolaze do punog izražaja. Zbog nepostojanja jedinstvenog nacionalnog programa dio bošnjačke inteligencije i plemstva uključuje se u ustaški pokret,[3] dok drugi dio pristupa četničkom pokretu.

Mustafa Mulalić jedan je od potpredsjednika ravnogorskog Centralnog nacionalnog komiteta.

Muhamed-beg Preljubović, zvani "đeneral Đerzelez", komandant je grupe bošnjačkih korpusa jugoslavenske vojske. Fehim Musakadić, Ismet Popovac, Mustafa Pašić i Hamdija Ćengić bili su bošnjački organizatori pročetničke vojske[4]. Pročetnička i proustaška bošnjačka suprotstavljena politička jezgra, iako bez značajnijeg utjecaja u bošnjačkom narodu, nanosila su ogromnu štetu afirmaciji bošnjačke političko-nacionalne zasebnosti. Kako je poznato, većina bošnjačkih intelektualaca[5] i većina bošnjačkog naroda učestvovali su zajedno s ostalim južnoslavenskim i evropskim narodima, u antifašističkoj borbi, koja je, pored pobjede nad fašizmom, podrazumijevala i autonomni položaj Bosne i Hercegovine i političku afirmaciju Bošnjaka. Razmatrajući političku rasutost Bošnjaka u Drugom svjetskom ratu, s pravom, Š. Filandra konstatira: "Nijedna južnoslavenska nacionalna i vjerska zajednica nije bila tako razbijena i dovedena u položaj da, tražeći izlaz, ide u susret novim stradanjima i kataklizmama."[6]

---

[2] Š. Filandra, *Bošnjačka politika u XX stoljeću,* str. 49-59.

[3] Ademaga Mešić bio je Pavelićev doglavnik, Alija Šiljak poglavni pobočnik, Osman-beg Kulenović i dr. Džafer-beg Kulenović bili su dopredsjednici vlade NDH.

[4] Opširnije o Bošnjacima u Četničkom pokretu u: M. Seferović, *Vojska za jedno ljeto,* Bosanski kulturni centar, Sarajevo, 1999.

[5] Spomenimo ovdje samo neke: Nurija Pozderac, Sulejman Filipović, Muradbeg Zaimović, Avdo Humo, Hamdija Čemerlić, Skender Kulenović, Hasan Brkić, Osman Karabegović, Hamdija Omanović, Pašaga Mandžić, Enver Redžić, Fazlija Alikalfić i dr.

[6] Š. Filandra, navedeno djelo, str. 165.

Isti usud, ista rascijepljenost dešava se Bošnjacima i u periodu 1992-1995. god. tokom oružanog otpora agresiji na Bosnu i Hercegovinu, te borbe za očuvanje suverene države Bosne i Hercegovine i definitivne političke emancipacije Bošnjaka, čiju je političku personalizaciju predstavljao Alija Izetbegović. Nasuprot ovom općebošnjačkom i općebosanskom pokretu za odbranu Bosne, Bošnjaka i svih drugih bosanskih naroda stoji Fikret Abdić, sa manjom grupom dezorijentiranih Bošnjaka Velike Kladuše i okoline. Potpomognut vojnim snagama hrvatskih i bosanskih Srba, oružano se suprotstavlja Armiji Republike Bosne i Hercegovine i time značajno otežava i usložnjava odbranu Bosne i Bošnjaka.

II
BOŠNJAČKA SUKOBLJENOST NA NIVOU KOLEKTIVNOG AKTIVIZMA DANAS

I poslije uspostave mira, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, uz posredovanje Međunarodne zajednice koja je po pravilu donosila po Bosnu i Bošnjake štetne odluke počevši od odluka Berlinskog kongresa do Dejtonskog mirovnog sporazuma,[7] Bošnjaci nisu oslobođeni straha za vlastitu egzistenciju. Ne uzrokuje li upravo dvjestogodišnji kolektivni strah, izazavan kontinuitetom genocida i ponašanjem Međunarodne

[7] Dejtonsko uređenje Bosne i Hercegovine ne samo da je suprotno njezinom povijesnom iskustvu, već je ono suprotno općevažećim i općeprihvaćenim normama koje danas dominiraju u organiziranju država. Političko ustrojstvo Bosne i Hercegovine po formuli Dejtona suprotno je međunarodnom pravu i međunarodnim deklaracijama, a, prije svega, Univerzalnoj deklaraciji o pravima čovjeka i građanina, usvojenoj na Generalnoj skupštini Ujedinjenih naroda 10. decembra 1948. god., te Deklaraciji o pravima čovjeka i građanina 1789. god., usvojenoj u Parizu. Dakle, ako je dejtonsko ustrojstvo Bosne i Hercegovine suprotno njezinom historijskom iskustvu, a jeste, suprotno međunarodnom pravu, deklaracijama i konvencijama, a jeste, onda je ono istovremeno nelogično, nepravedno, nemoralno, neprirodno, a, kao takvo, ograničavajuće i negativno utječe na razvoj ne samo Bosne i Bošnjaka, već i bosankih Srba i bosanskih Hrvata, kao i drugih bosanskih građana. Ono što je najvažnije bošnjačko danas, Dejtonski mirovni sporazum nije otklonio, niti uklonio nacionalističke velikodržavne političke ideologije i projekte, naprotiv, svojom koncepcijskom strukturom i ukupnom sadržajnošću, omogućio je nacionalno homogeniziranje teritorija Bosne i Hercegovine, gdje Bošnjaci čine većinu na svega 25% teritorije. Ono što posebno →

zajednice, po Bošnjake pogubne ideološke suprotstavljenosti i političke sukobljenosti, koje višestruko štete bošnjačkom jedinstvu i slabe moć kolektivnog aktivizma? Drugo je pitanje namjere i ciljeva Međunarodne zajednice, a treće da li poslije genocida nad Bošnjacima Srebrenice[8] bošnjački narod smije i treba svoju sudbinu povjeriti bilo kome osim sebi samom? Ono što Bošnjaci moraju učiniti, žele li izbjeći sudbinu geta[9] jeste hitno prevladavanje ideoloških suprotstavljenosti i političkih sukobljenosti, okupljajući se oko duhovno-, idejnog jezgra svoje vlastitosti, i ideje Bosne i Hercegovine.

Pod utjecajem vanjskih (međunarodnih) i unutrašnjih (bosanskih) činilaca, Bošnjaci se danas nalaze, kako ispravno konstatuje E. Karić, u "enklavskom stanju." Da bi se prevladala egzistencija u enklavama,

---

zabrinjava Bošnjake i utječe na njihov ukupni aktivitet danas jeste činjenica da unutar same dejtonske formule, kao njezina suština, a ne popratna pojava, nalazi se prikrivena razarajuća opasnost ponovnog povampirenja velikodržavnih ideologija i secesionističkih pokreta kao osnove novog sukoba. Svjesni takvog stanja, poučeni negativnim dvjestogodišnjim iskustvom ubijanja, progona i svakovrsnih stradanja, uz neprincipijelno ponašanje međunarodnih centara političke i vojne moći, Bošnjaci i danas žive u strahu, dezorijentirani i zbunjeno zagledani u budućnost, radije se odlučuju na iseljavanje iz Bosne i Hercegovine, nego na povratak razrušenom zavičaju.

[8] Jula mjeseca 1995. god., tada zoni zaštićenoj Rezolucijom UN-a, u gradu Srebrenici i njezinoj užoj okolini, snage Vojske Republike Srpske u roku od nekoliko dana ubile su organizirano, svjesno, brutalno preko 8.000 civila, prije svega, muškaraca od 15 do 70 godina. Vidi u:

- Norman Cigar, *Genocide in Bosnia,* The Policiv of "Etnich Cleasing", Texas, A.M., Universitv Press, 1995.
- Francis A. Boyle, *The Bosnian poeple charge genocide: proceedings ofthe international Court ofjustice concerning Bosnia v. Serbia on the prevention and punishment ofthe crime, of genocide,* Althcia Press, MA, 1996
- Jan Willlem Honig - NoberfrBoth, *Srebrenica, kronika ratnog zločina,* Sarajevo, 1997. god.
- Nijaz Mašić, *Srebrenica, općina* Srebrenica, 2000.

[9] "Na nacionalnoj karti današnjeg nemirnog Balkana Bošnjaci žive u tri enklave: A) sandžačkoj, B)bosansko-neretljanskoj i C)unsko-sanskoj. Unutar ove tri enklave ima barem dvadesetak bošnjačkih mikroenklava u postajanju. Ta je karta bošnjačkih enklava danas vidljiva svima koji imaju oči! Te su tri bošnjačke enklave na Balkanu u prvom redu posljedica agresije na Bosnu i Hercegovinu, zatim posljedica raspada SFRJ i, dakako, posljedica genocida."(E. Karić, *Eseji od Bosne,* (Tri bosanske enklave) Sejtarija, Sarajevo, 1999. god. str. 9).

neophodno je spriječiti pojavu "enklavske svijesti", i enklavskog ponašanja. Ovom prilikom želimo istaći danas prisutnu, teško pojmljivu "sklonost" Bošnjaka samogetoizaciji koja se ogleda u demografskom prenatrpavanju velikih urbanih cjelina, istovremeno napuštajući i zapuštajući vlastiti zemljišni posjed, koji znači više od prostog izvora prihoda, znači životni prostor. Krajnja posljedica ovih getoizirajućih i samogetoizirajućih procesa jesu bijeda i siromaštvo, što dalje uzrokuje ekonomsku ovisnost, nemogućnost svestranog afirmiranja vlastite kulture i tradicije i, na kraju, kao krajnji mogući rezultat gubljenje "statusa" političkog naroda.

Pored ovih bošnjačkih ideoloških i političkih suprotstavljenosti kod Bošnjaka je danas u svim strukturnim slojevima društva prisutna još jedna pogubna psiho-socijalna slabost, koja generira unutarbošnjačke suprostavljenosti i sukobljenosti. Radi se, naime, o vrlo rasprostranjenoj komunikacijskoj sadržajnosti - traču[10]. Ova društvena bolest razarajuće utječe na pozitivne tradicionalne vrijednosti Bošnjaka i njihove dobro poznate etničke vrline: poštenje, hrabrost, ponos, ustrajnost, strpljivost i dr. Trač, kao jedna od bošnjačkih slabosti, danas je iznesen na javnu pozornicu kao pravilo ponašanja, prije svega putem štampe i drugih medija, neodoljivo podsjeća na prljavi veš obješen u avliji kuće što se zove Bosna, istovremeno produbljujući postojeće unutarbošnjačke suprtostavljenosti i sukobljenosti.

Spomenimo samo neke ključne, nedopustive, iracionalne rascijepljenosti i nesloge među Bošnjacima, koje ih na nivou kolektivnog aktivizma sputavaju i ograničavaju i, itekako, umanjuju sposobnost opstanka kao političkog naroda. Međutim, vještački izazvanim, iracionalnim unutarbošnjačkim suprotstavljenostima, svakako su najznačajnije podjele na: Bošnjake i Sandžaklije (znamo da nema Sandžaklija u nacionalnom smislu već imaju Bošnjaci iz Sandžaka), domaći i muhadžiri, građani i seljaci, Bosanci i Hercegovci, Podrinjci, Tuzlaci i Sarajlije, esdeaovci i esdepeovci, vjernici i komunisti. Bili smo svjedoci, kod najnovijeg zločina genocida nad Bošnjacima, da zločinci nisu pitali ko je vjernik, a ko komunista

[10] Trač, njem. (tratsch) - Čerečenje, brbljanje, ogovaranje, klevetanje, laž, kleveta; 'reklakazala' (B. Klaić, *Rječnik stranih riječi,* Zora, Zagreb, 1958, str. 1289).

među Bošnjacima, ko je Bosanac, a ko Hercegovac, ko građanin, a ko seljak, ko esdeaovac, a ko esdepeovac; ubijani su redom samo zato što su Bošnjaci. No, čini nam se da je po Bošnjake posebno pogubna ona podjela koja dijeli Bošnjake na navodne nacionaliste i one koji sa pozicija anacionalnosti vrjednuju bošnjački identitet.

Bošnjačko nacionalno danas neodvojivo je od bosanskog državnog i, obrnuto. Bosanska državnost danas je ozbiljno upitna bez bošnjačkog nacionalnog identiteta, koji svojom tolerancijom, otvorenošću za drugo i drugačije ne osporava podjednako pravo na Bosnu i Hercegovinu i bosanskim Srbima i bosanskim Hrvatima.

Ono što je evidentno, iz pozicije vlastitog samoorganiziranja, Bošnjaci ne smiju prihvatiti politiku anacionalnog izražavanja nacionalnog identiteta, sve dok je u Evropi preovlađujuća formula političkog mišljenja, a još jeste, ideologija nacija-država. Istovremeno Bošnjaci ne smiju, i nikada nisu, prihvatiti koncept organiziranja Bosne i Hercegovine po formuli nacija-država, jer je ona suprotna društveno-povijesnom biću i Bosne i Bošnjaka.

UMJESTO ZAKLJUČKA

Vlastitu bošnjačku slabost permanentne suprostavljenosti i sukobljenosti na razini kolektivnog aktiviteta više je nedopustivo prešutkivati. Bošnjacima je, pored svestrane i precizne analize i suprotstavljanja spoljnim uzrocima vlastitog stradanja, prije svega, otklanjanja opasnosti od velikodržavnih projekata svojih susjeda, neophodno se suočiti i s unutrašnjim političkim i ideološkim zabludama i sukobima i što hitnije postići konsenzus o ključnim pitanjima nacionalnog razvoja. U ambijentu u kome se nalaze, okruženi, često, nerazumijevanjem i antipatijama, Bošnjaci kao malobrojan narod sebi danas ne mogu dopustiti "luksuz" svakovrsnih podjela, ideoloških i političkih sukoba, nesporazuma i nesloge. Izboreno pravo na nacionalnost i državu, koje im je u dugom vremenskom periodu na raznovrsne načine osporavano, moglo bi biti dovedeno u pitanje ukoliko se aktivizam Bošnjaka na kolektivnoj razini ne oslobodi prisutnih političkih sukoba, ideoloških nesloga, socijalne i

regionalne rascijepljenosti, dezorijentiranosti, apatičnosti i, povrh svega, amaterizma, da ne kažemo, nepismenosti u ekonomiji i politici. Put za prevladavanje unutarbošnjačkih ideoloških suprotstavljenosti i političkih sukobljenosti je okupljanje oko duhovno-idejnog jezgra svoje vlastitosti, i ideje Bosne i Hercegovine. ♦

Literatura:

Filandra Šaćir: *Bošnjačka politika u XX stoljeću*, Sejtarija, Sarajevo, 1998.
Filipović Muhamed, Duraković Nijaz: *Tragedija Bosne*, Walter, Sarajevo, 2002.
Karić Enes: *Eseji od Bosne, (Tri bosanske enklave)*, Sejtarija, Sarajevo, 1999.
Seferović Mensur: *Vojska za jedno ljeto*, BKC, Sarajevo, 1999.
Zgodić Esad: *Bošnjačko iskustvo politike*, Euromedija, Sarajevo, 1998.
Žiga Jusuf: *Tradicija Bosne koju su izdali*,VKBI, Sarajevo, 2001.

Abstract

The Bosniac weakness of constantly being at odds, of conflictual relations in collective activities, can no longer be passed over in silence. All well as all their accurate analyses of and opposition to the external causes of their own suffering, and above all the elimination of the danger posed by the greater-state aspirations of their neighbours, the Bosniacs are inescapably faced with their own internal political and ideological fallacies and conflicts and the urgent need to reach consensus on the key issues of their national evolution. In their current environment, often surrounded by misunderstanding and antipathy, the Bosniacs, as a small nation, cannot allow themselves the "luxury" of divisions, ideological and political clashes, disagreements and discord. Having fought for and won the right to their own nationality and state, denied them for such a long time, they now risk putting it in jeopardy if Bosniac activity at the collective level does not free itself of political conflicts, ideological discord, social and regional divisions, disorientation, apathy and, above all, political and economic amateurism, not to say illiteracy. The way to overcome internal Bosniac disagreements and political clashes is to come together around the spiritual and conceptual nucleus of their own identity and the idea of Bosnia and Herzegovina.